

Mística i diàleg interreligiós

Francesc Torradeflot (ed.)

MÍSTICA
I DIÀLEG INTERRELIGIÓS

FRAGMENTA EDITORIAL

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL, SLL
Topazi, 31, entl. 2.^a
08012 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

A iniciativa de ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL DIÀLEG
INTERRELIGIÓS
Mallorca, 285, pral. 2.^a
08037 Barcelona
www.audir.org

Col·lecció ASSAIG, 6
Consell assessor PERE LLUÍS FONT
FRANCESC-XAVIER MARÍN
JOSEP OTÓN
FRANCESC TORRALBA
AMADOR VEGA

Primera edició DESEMBRE DEL 2007
Segona edició (augmentada) MARÇ DEL 2008

Producció editorial IGNASI MORETA
Producció gràfica INÈS CASTEL-BRANCO

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, SA
Verdaguer, 1
08786 Capellades

© 2007 ELS AUTORS
pels textos respectius

© 2007 FRANCESC TORRADEFLOT
per la cura de l'edició

© 2007 FRAGMENTA EDITORIAL, SLL
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 15.952-2008
ISBN 978-84-92416-04-2

Generalitat de Catalunya
Departament
de la Vicepresidència

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb l'ajut
del Departament de la Vicepresidència

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDIX

PRESENTACIÓ. <i>Francesc Torradeflot</i>	9
Els objectius de la trobada	9
La trobada	12
La publicació	14
El futur	16

I. SOBRE L'EXPERIÈNCIA MÍSTICA

NOU SŪTRA. <i>Raimon Panikkar</i>	19
1. <i>Mística</i> és l'experiència integral de la realitat	26
2. <i>Experiència</i> és el toc conscient (immediat) amb la realitat	28
3. La realitat no és subjectiva ni objectiva: és el nostre <i>mythos</i>	29
4. <i>Mythos</i> és l'últim horitzó d'intelligibilitat; el primer graó de la consciència	30
5. La consciència és generalment d'ens, d'ella mateixa i d'abstraccions, o és pura consciència	32
6. La pura consciència és la consciència plena d'amor	33
7. El que anomenem <i>experiència</i> és el resultat de múltiples factors	35
8. Som conscients d'una triple experiència: sensible, intel·ligible i espiritual	40
9. L'experiència mística té una relació directa amb la totalitat de la condició humana	42

II. CONVERSES ESPIRITUALS. <i>Ignasi Boada</i>	47
I. PER COMENÇAR	49
<i>Fèlix Martí</i>	49
<i>Willigis Jäger</i>	50
El diàleg	53
2. APROXIMACIONS AL VALOR DE LA DIVERSITAT DE LES TRADICIONS MÍSTIQUES	54
<i>Swami Amarananda</i>	54
<i>Khaled Bentounes</i>	55
<i>Pier Cesare Bori</i>	56
<i>Doudou Diène</i>	56
<i>Yoshio Tsuruoka</i>	57
El diàleg	58
3. LES ARRELS DEL DIÀLEG I LA SEVA RELACIÓ AMB LA MÍSTICA EN LES TRADICIONS RELIGIOSES	69
<i>Moojan Momen</i>	69
<i>Marià Corbí</i>	70
<i>Roland R. Ropers</i>	71
<i>Arvind Sharma</i>	72
<i>Ana Maria Schlüter</i>	73
El diàleg	74
4. L'EXPERIÈNCIA MÍSTICA COM A FONT D'IMPLICACIÓ ÈTICA I SOCIAL PER PART DE LES TRADICIONS RELIGIOSES	78
<i>Rómulo Cuartas</i>	78
<i>Willigis Jäger</i>	80
<i>Bernard McGinn</i>	81
<i>Denys Teundroup</i>	82
<i>Francesc Torradeflot</i>	83
El diàleg	85

5. L'EXPERIÈNCIA MÍSTICA COM A FONT DEL COMPROMÍS MEDIAMBIENTAL DE LES TRADICIONS RELIGIOSES	88
<i>Young Chan Ro</i>	88
<i>James W. Heisig</i>	88
<i>Jaswant S. Neki</i>	90
El diàleg	91

III. (AUTO)BIOGRAFIES ESPIRITUALS 97

El diàleg interreligiós eixampla la ment. <i>Swami Amarananda</i>	99
L'espiritualitat d'avui. <i>Khaled Bentounes</i>	103
La llum illumina a tothom. <i>Pier Cesare Bori</i>	115
Una espiritualitat laica. <i>Marià Corbí</i>	121
La meua tradició i experiència místiques. <i>Rómulo Cuartas</i>	137
El lloc de la mística en el diàleg cristianobuddhista del Japó <i>James W. Heisig</i>	145
Trobar Déu en el no-res, parlar a Déu en silenci <i>Bernard McGinn</i>	155
Mística i Fe bahá'í. <i>Moojan Momen</i>	163
El diàleg entre les fes. <i>Jaswant S. Neki</i>	171
Cada camí espiritual té els seus propis dons. <i>Marcia Prager</i>	175
La visió mística i la mentalitat postmoderna: una reflexió confucianotaoista. <i>Young Chan Ro</i>	185
Més enllà de la malaltia i el sofriment. <i>Roland R. Ropers</i>	193
Aprenent una nova llengua. <i>Ana Maria Schlüter</i>	207
Nota sobre la mística. <i>Arvind Sharma</i>	217
La visió de la unitat dins la diversitat ètica i espiritual <i>Denys Teundroup</i>	223
Una diversitat que no és contrària a la unitat <i>Francesc Torradeflot</i>	239
El meu contacte personal amb la tradició mística <i>Yoshio Tsuruoka</i>	245

ANNEX. LA MÍSTICA, (OU-)TOPOS DEL DIÀLEG INTERRELIGIÓS. <i>Xavier Melloni</i>	249
1. Sobre el <i>lloc</i> i <i>No-lloc</i> de la mística	252
2. Diverses articulacions entre la mística i les religions	254
3. Trobada de les religions en el <i>No-lloc</i> de l'Inefable	262
4. Trobament de les religions en el lloc de la història	266
5. Integració de polaritats	269
5.1 Unitat i pluralitat	269
5.2 Visió i paraula	270
5.3 Present i futur	271
5.4 Identitat i alteritat	273
6. El Crist: lloc i No-lloc de la trobada interreligiosa	279
7. Conclusions	281
ELS PROTAGONISTES DEL DIÀLEG	283

PRESENTACIÓ

Francesc Torradeflot

L'ASSOCIACIÓ UNESCO PER AL DIÀLEG INTERRELIGIÓS i Unescocat - Centre UNESCO de Catalunya van decidir convocar, amb la col·laboració de la UNESCO, una conferència d'experts sobre «Tradicions Místiques i Diàleg Interreligiós». Aquesta conferència va tenir lloc del 23 al 26 de maig del 2002, a Barcelona, i s'inscriví en el marc d'altres esdeveniments organitzats prèviament pels convocants i relacionats amb el que aleshores s'anomenava el Programa sobre Convergències Espirituals i Diàleg Intercultural de la UNESCO.

ELS OBJECTIUS DE LA TROBADA

En el marc de les activitats desenvolupades pels organitzadors i la UNESCO, la conferència internacional d'experts «Tradicions Místiques i Diàleg Interreligiós» volia aproximar-se a les relacions existents entre la identitat religiosa i el diàleg interreligiós, particularment abeurant en les dimensions més íntimes, profundes i fecundes de cada tradició. L'apro-

ximació a la diversitat de les tradicions místiques va permetre veure les arrels del diàleg de què disposen les tradicions místiques i explorar eventuais fonaments comuns en relació amb l'objectiu d'identificar-ne el potencial per transformar la realitat socioeconòmica, cultural i ecològica.

En aquesta conferència es va voler abordar la qüestió del paper de les tradicions místiques, en la seva diversitat, en el diàleg i en la cooperació entre les religions.

Atès l'interès i l'excepcionalitat de la trobada, es va demanar a Raimon Panikkar que fes la ponència inaugural —de fet, l'única exposició magistral de la conferència— amb el títol «Mysticism and Mysticism: the Tension between Religious Identity and Interreligious Dialogue» ('Mística i místiques: la tensió entre la identitat religiosa i el diàleg interreligiós'). Malauradament, una grip inoportuna va fer impossible la presència del ponent a la inauguració. Tanmateix, en el present volum podem gaudir del text elaborat pel filòsof i teòleg català.

A la conferència no hi eren tots els que mereixerien haver-hi estat. Reconegudes autoritats mundials en la matèria van lamentar i excusar la seva assistència, manifestant en tots els casos el seu interès personal per la iniciativa, i l'oportunitat, la importància i la gosadia de la convocatòria.

A la conferència es volia fer palesa la relació que hi ha entre el diàleg interreligiós i la mística, en tant que experiència religiosa radical transversal, a les diferents tradicions religioses. Una mística que és diversa, que són les diferents místiques de les diferents tradicions religioses. El fet és que, allà on hi ha místics de diferents tradicions religioses en diàleg, aquest diàleg és més fluid, més sincer, més profund, més obert. ¿Què és el que tenen les tradicions místiques de les

diferents tradicions religioses que fa més fàcil el diàleg entre els creients de les diferents religions?

El diàleg interreligiós internacional es debat entre una tendència marcadament ètica, com és el cas del Parlament de les Religions del Món i de la Conferència Mundial sobre Religió i Pau, i una tendència prioritàriament espiritual, com és el cas del Congrés Mundial de les Fes i del Temple de la Comprensió. No es tracta d'actituds exclusives sinó d'accents. Per aquesta raó, l'estructura dels debats de la trobada anava orientada no solament a copsar la diversitat de les tradicions místiques i a facilitar-ne el diàleg, sinó a veure de quina manera aquestes tradicions místiques podien desembocar en un compromís ètic i ecològic que ajudi a construir una globalitat alternativa, sense perdre la força profètica i transcendent de l'experiència espiritual, que no pot quedar reduïda a la seva fecunditat ètica.

La mística és l'experiència religiosa en la seva radicalitat. És l'experiència de la Realitat en la seva plenitud. La seva fecunditat és gratuïta i no pot ser interessada. Per tant, no pot ser sotmesa a cap relació instrumental, que seria contradictòria amb la seva pròpia naturalesa. Tanmateix, aquest fet no vol dir que l'experiència mística no pugui ser llegida i interpretada, però sempre s'haurà de fer des de la consciència de la seva transcendència i absoluta última i des de la humilitat dels que només aspiren a ser-ne testimonis.

LA TROBADA

Una vintena d'experts en mística i místics reconeguts internacionalment van participar en la conferència. Les llengües de treball van ser l'anglès i el francès. Des de l'inici, la voluntat dels organitzadors va ser implicar un ventall ampli i variat de representants de les diverses tradicions religioses del planeta i de les diverses àrees culturals i geogràfiques. Això va ser relativament possible. Hi va haver importants absències per raons d'incompatibilitat d'agendes i per entrebancs diplomàtics i burocràtics de darrera hora, com ara les dels representants dels indígenes americans i africans o la de representants de l'àmbit musulmà, que van veure restringits els seus drets per la situació mundial desencadenada arran dels atemptats de l'onze de setembre del 2001. A més a més, les limitacions pròpies del format de la conferència internacional inspirada en els criteris de la UNESCO van dificultar la possibilitat d'incorporar alguns dels experts de reconeguda vàlua del nostre país.

La conferència d'experts va ser una trobada restringida a menys de vint-i-cinc participants. La durada real fou de dos dies, el primer dels quals es destinà només a la ponència marc sobre «Mística i místiques: la tensió entre identitat religiosa i diàleg interreligiós», que finalment va haver d'improvisar generosament el professor Willigis Jäger. El format de les sessions fou de quatre debats temàtics oberts amb algunes intervencions inicials de referència, de més o menys set minuts, seguides d'un debat extens. El primer debat va girar entorn de les «Aproximacions al valor de la diversitat de les tradicions místiques», i els *opening speakers* van ser Swami Amarananda, Khaled Bentounes, Pier Cesare Bori,

Doudou Diène i Yoshio Tsuruoka. El segon dels debats va tenir com a eix les arrels del diàleg i la seva relació amb la mística en les tradicions religioses, amb Moojan Momen, Marià Corbí, Roland Ropers, Arvind Sharma i Ana M. Schlüter com a ponents inicials. El tercer va tractar sobre «L'experiència mística com a font d'implicació ètica i social per part de les tradicions religioses», amb Rómulo Cuartas, Willigis Jäger, Bernard McGinn, el lama Denys Teundroup i Francesc Torradeflot com a ponents inicials. La darrera sessió es va ocupar de reflexionar sobre «L'experiència mística com a font del compromís mediambiental de les tradicions religioses», amb les intervencions inicials de Young Chan Ro, James W. Heisig i Jaswant S. Neki. Les diferents intervencions en els debats anaven seguides d'uns moments de silenci per afavorir l'actitud d'escolta, la recepció i la interiorització de les paraules.

Als arxius de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós es conserven els enregistraments dels debats, l'informe final dels quals el va fer el relator Ignasi Boada, aleshores secretari de Raimon Panikkar, professor de diàleg interreligiós a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Tarragona i membre de l'equip de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Actualment, el doctor Boada té un càrrec directiu a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Barcelona.

Una trentena d'observadors va assistir a la conferència, que va rebre el finançament de l'aleshores Secretaria General d'Afers Religiosos del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya, d'Unescocat - Centre UNESCO de Catalunya, i de la Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona, així com el suport moral de la Direcció General d'Afers Religiosos del Ministeri de Justícia de l'Es-

tat espanyol, representada en la trobada per la sotsdirectora, Rosa María Martínez de Codes.

LA PUBLICACIÓ

La present publicació comença amb la ponència inicial que Raimon Panikkar no va poder presentar el dia de la inauguració i que, ampliada, ha donat lloc al llibre *De la mística*, editat per Herder el 2005.

A continuació tenim el cos central de la conferència. La transcripció literal dels debats hauria estat una tasca titànica, i hauria donat una imatge de dispersió i de manca d'unitat; el gènere literari de relació *pede litteræ* dels debats no ens va semblar l'adequat per al públic; d'altra banda, la crònica detallada dels debats és accessible als estudiosos en els arxius de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós. Hem optat, doncs, per publicar la relació de les línies principals de les intervencions dels diferents experts sobre els eixos centrals de la reflexió compartida; es tracta de l'informe final d'Ignasi Boada que trobem en aquest capítol.

La tercera part del volum recull les biografies espirituals dels participants tal com ells les van concebre. En principi es tracta de contribucions personals. Això fa que siguin una mica irregulars formalment i temàticament. El que vam demanar als participants van ser biografies espirituals no dels mestres, ni articles generals desenvolupant els temes del simposi, sinó que parlessin de la tradició mística pròpia, la que coneixien i practicaven, i de quina manera els ajudava a comprometre's en el diàleg interreligiós. Es tractava de fer una mena de biografia espiritual i intel·lectual d'un mateix.

Això va servir, en la mesura que es va aconseguir, per comprendre millor la tradició mística de cadascú en tant que viscuda, i també les diferents experiències de diàleg interreligiós que s'hi relacionen. Va ser l'únic escrit que es va demanar als participants, i anava orientat a facilitar, en la mesura del possible, un coneixement mutu àgil i aprofundit entre ells. Aquests textos serveixen, evidentment, per contextualitzar les intervencions i les aportacions de cada participant, i són oportuns perquè, en gran mesura, com que han estat escrits per ells mateixos, reflecteixen també el pensament i les experiències que hi ha en el rerefons de cadascun d'ells, i dibuixen un panorama general dels pressupòsits religiosos i espirituals dels participants molt útil per poder interpretar l'informe final.

Finalment, ens hem decidit a incloure, com a annex, un text que no pertany a la conferència però que en comparteix plenament la temàtica: «La mística, [ou]-topos del diàleg interreligiós». Es tracta de la lliçó inaugural de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic, pronunciada per Xavier Melloni el 6 d'octubre del 2005. Agraïm a l'autor —que va participar com a observador convidat en la conferència— l'autorització per reproduir-la.

Algú es pot preguntar, no sense raó, per quin motiu aquest llibre es publica cinc anys després. El motiu és que, fins ara, no hi ha hagut ni finançament ni prou sensibilitat. No ha estat, fins avui, gens fàcil trobar una editorial que volgués publicar un text que hom podria creure massa elitista i poc comercial. Però, d'una manera providencial, aquest text, que

semblava condemnat al silenci, parla ara als lectors de finals del 2007. En una època en què les tendències modernes del fet religiós, segons un suplement de *The Economist* sobre la religió d'aquest passat mes de novembre, apunten cap a una supremacia de la «lliure elecció» en un context de pluralisme en què hi ha més democràcia i alhora més individualisme, sembla fonamental el paper que pot tenir el carisma, des de dins o bé al marge o, fins i tot, en contra de la institució. Si bé els sociòlegs de la religió parlen de la importància de la institucionalització en tota experiència religiosa, la veritat és que aquesta institucionalització tendeix a ser cada cop més feble, fluida i dinàmica, i que la creixent centralitat i importància de l'experiència mística no fa més que incidir en el paper transformador de l'esperit.

EL FUTUR

La voluntat dels organitzadors, així com la dels participants, la dels observadors i la de molts dels experts absents per diferents motius, va ser explícitament continuar amb aquest tipus de conferències internacionals sobre mística i diàleg interreligiós, i esmenar absències notables, com ara la tradició cristiana protestant, les tradicions indígenes, les tradicions africanes, el jainisme i el taoisme.

La humanitat, i el nostre país en concret, hauria de ser capaç de trobar els recursos humans i financers i el coratge per continuar desenvolupant i aprofundint una iniciativa emblemàtica com aquesta. La mística és un viatge a les arrels, celestials o profundes, de la vida. El diàleg interreligiós només podrà sobreviure com a tal i alimentar la vida dels

éssers humans si és capaç de pouar la seva saba d'aquestes arrels profundes, silencioses i misteriosament afables de cada tradició religiosa. No hi ha diàleg interreligiós sense un sincer i autèntic diàleg intrareligiós no solament entre les diferents tendències o famílies espirituals d'una mateixa tradició sinó, i sobretot, amb el més humà i diví, amb el més central —o nuclear— de cada tradició religiosa. La nostra humil tasca ha pretès i pretén contribuir-hi.

BARCELONA, MAIG DEL 2002 - DESEMBRE DEL 2007